

В марте текущего, 1919, года в Москве состоялся международный съезд коммунистов. Этот съезд основал III, Коммунистический Интернационал - Союз рабочих всего мира, стремящихся к установлению Советской власти во всех странах.

Первый Интернационал, основанный Марксом, существовал с 1864 по 1872 год. Поражение героических парижских рабочих, знаменитой Парижской Коммуны, означало конец этого Интернационала. Он незабываем, он вечен в истории борьбы рабочих за свое освобождение. Он заложил фундамент того здания всемирной социалистической республики, которое мы имеем теперь счастье строить.

Второй Интернационал существовал с 1889 по 1914 год, до войны. Это время было временем наиболее спокойного и мирного развития капитализма, временем без великих революций. Рабочее движение окрепло и возмужало за это время в ряде стран. Но вожди рабочих в большинстве партий, привыкнув к мирному времени, потеряли способность к революционной борьбе. Когда началась в 1914 году война, залившая землю кровью в течение четырех лет, война между капиталистами из-за дележа прибылей, из-за власти над малыми и слабыми народами, эти социалисты перешли на сторону своих правительств. Они изменили рабочим, они помогли затянуть бойню, они стали врагами социализма, они перешли на сторону капиталистов.

Массы рабочих отвернулись от этих изменников социализма. Во всем мире начался поворот к революционной борьбе. Война показала, что капитализм погиб. Ему на смену идет новый порядок. Старое слово социализм опозорили изменники социализма.

Теперь рабочие, оставшиеся верными делу свержения ига капитала, называют себя коммунистами. Во всем мире растет союз коммунистов. В ряде стран победила уже Советская власть. Еще недолго и мы увидим победу коммунизма во всем мире, мы увидим основание Всемирной Федеративной Республики Советов.

Печатается по записи с граммофонной пластинки, сверенной с рукописью

România

Despre prietenie – text de Mircea Eliade

Se spune ca a fi sincer insemna a nu ascunde nimic celuiilalt, a te deschide tot. Este exact, dar criteriul acestei sinceritati il are intotdeauna celalalt, nu tu. Esti considerat sincer nu “cand nu ascunzi nimic” celuiilalt, ci cand nu ascunzi ceea ce asteapta de la tine sa ascunzi. Este poate paradoxal, dar asa e; sinceritatea ta nu se verifica prin tine, ci prin celalalt. Esti considerat sincer numai atunci cand spui ceea ce vrea si ceea ce asteapta altul de la tine sa spui.

Daca ii marturisesti unei prietene ca e frumoasa si inteligenta, in timp ce ea nu e nici una nici alta, nu esti sincer. Daca ii spui ca e urata si foarte putin desteapta, esti sincer. Dar marturisesti-i ca toate acestea n-au absolut nici o importanta, ca altele sunt lucrurile pe care ai dori sa i le spui, ca isi macina timpul intr-un mod stupid, ca traieste o himera, ca viseaza la lucruri ce o indeparteaza de adevar si de fericire atunci sigur nu esti nici sincer, esti nebun.

Este poate ciudat, dar ne temem de o lume “defavorabila”, de un mediu strain, cu care nu putem comunica, fata de care nu putem fi “sinceri”. Pentru a nu fi singuri vrem ca lumea sa fie sincera cu noi. Doar sinceritatea ne da aceasta certitudine ca suntem inconjurati de prieteni, de oameni care ne iubesc, ca nu suntem singuri. De aceea in ceasurile de mare singurătate se fac cele mai multe confesiuni, se deschid sufletele, oamenii se cauta unul pe altul: tocmai pentru a anula acel sentiment al izolarii definitive. Sinceritatea este si ea, ca atatea altele, un aspect al instinctului de conservare. De fapt, sinceritatea participa la acea complicata clasa de sentimente si orgoliu ce se numeste prietenie si care, trebuie sa recunoastem, constituie unul dintre cele mai serioase motive de a iubi viata.

In prietenie se intampla acelasi lucru: esti iubit nu pentru ceea ce esti tu, ci pentru ceea ce vede si crede prietenul tau in tine. Tu, omul, esti sacrificat intotdeauna. Esti iubit nu pentru tine, ci pentru ceea ce poti da, ceea ce poti justifica, verifica, contrazice sau afirma in sentimentele prietenului. Si nu te poti plange, pentru ca si tu faci la fel; toata lumea face la fel.

Ceea ce intristeaza oarecum intr-o prietenie este faptul ca fiecare dintre prieteni sacrifica libertatea celuiilalt. Prin “libertate” inteleg suma posibilitatilor lui, vointa lui de a se schimba, de a se modifica, de a se compromite. Esti iubit pentru ca prietenii s-au obisnuit cu tine sa te vada pe strada, sa te intalneasca la un anumit local sau pe terenul de sport, s-au obisnuit sa mergi cu ei la cinematograful, in vizita la cunostinte, sa-ti placa, in general, ceea ce la place si lor, sa gandesti, in general, ceea ce gandesc si ei. Unde esti tu in toate aceste sentimente ale lor? Esti descompus, distribuit si asimilat dupa vointa sau capriciul lor; iar tu faci la fel. Daca intr-o zi vrei sa faci altceva decat ceea ce se asteapta de la tine sa faci, atunci nu mai esti un bun prieten, atunci incomodezi, obosesti, stanjenesti. Cateodata esti tolerat; aceasta e tot ce poate oferi dragostea prietenilor tai libertatii tale: toleranta.

Zilele trecute incercam sa vorbesc cu cativa prieteni despre moarte, iar ei parca mi-ar fi spus: "Draga, fii serios si lasa prostiile la o parte!". Ei nu intelegeau ca ceea ce le apare lor drept prostii poate insemna pentru mine o problema esentiala. Si atunci m-am intrebat ce ar spune prietenii mei daca as savarsi un act compromitator, dar cerut urgent de libertatea mea? Si mi-am dat seama ca n-ar judeca schimbarea din punctul meu de vedere. Ei n-ar incerca sa treaca o clipa in mine, ca sa imi inteleaga nebunia. M-ar decreta nebun, m-ar tolera s-au m-ar lasa singur. In nici un caz n-ar trece in mine. Or, dragostea adevarata nu insemna decat aceasta completa renuntare la individualitatea ta pentru a trece in celalalt.

O prietenie nu se verifica numai prin libertatea pe care i-o acorzi celuiilalt. A ajuta pe un prieten la nevoie, a-l incalzi cu mangaierile tale, a-l inconjura cu "sinceritatile" tale nu insemna nimic. Altele sunt adevaratele probe ale prieteniei: a nu-i incalca libertatea, a nu-l judeca din punctul tau de vedere (care poate fi real si justificabil, dar poate nu corespunde experientei destinului celuiilalt), a nu-l pretui prin ceea ce iti convine sau te amuza pe tine, ci pentru ceea ce este, pentru el insusi, prin ceea ce trebuie el sa realizeze ca sa ajunga un om. Iar nu un simplu manechin.

Toate acestea insa nu ti le cere nimeni, dupa cum nimeni nu-ti cere adevarata sinceritate, ci numai acea sinceritate pe care o doreste el. Nu uitati ca intr-o prietenie nu conteaza numai ceea ce ia celalalt. Fiecare luam mai putin decat ar trebui. Acesta este marele nostru pacat: ca nu ne e sete de mai mult, ca ne multumim cu sferturi; de aceea avem fiecare dintre noi atata spaima de ridicol. Nu numai ca nu dam cat ar trebui, dar luam cu mult mai putin decat ni se ofera.

הכרזה לכל באי עולם בדבר זכויות האדם

הואיל והכרה בכבוד הטבעי אשר לכל בני משפחת האדם ובזכויותיהם השוות והבלתי נפקעות הוא יסוד החופש, הצדק והשלום בעולם.

הואיל והזלזול בזכויות האדם וביזיון הבשילו מעשים פראיים שפגעו קשה במצפונה של האנושות; ובנין עולם, שבו ייהנו כל יצורי אנוש מחירות הדיבור והאמונה ומן החירות מפחד וממחסור, הוכרז כראש שאיפותיו של כל אדם.

הואיל והכרה חיוני הוא שזכויות האדם תהיינה מוגנות בכוח שלטונו של החוק, שלא יהא האדם אנוס, כמפלג אחרת, להשליך את יהו על מרידה בעריצות ובידיו.

הואיל והכרה חיוני הוא לקדם את התפתחותם של יחסי ידידות בין האומות.

הואיל והעמים המאוגדים בארגון האומות המאוחדות חזרו ואישרו במגילה את אמונתם בזכויות היסוד של האדם, בכבודה וכערכה של אישיותו ובזכות שווה לגבר ולאשה; ומנוי וגמור אתם לסייע לקדמה חברתית ולהעלאת רמת החיים בתוך יתר חירות.

הואיל והמדינות החברות התחייבו לפעול, בשיתוף עם ארגון האומות המאוחדות, לטיפול יחס כבוד כללי אל זכויות האדם ואל חירויות היסוד והקפדה על קיומן.

הואיל והבנה משותפת במהותן של זכויות וחירויות אלה הוא תנאי חשוב לקיומה השלם של התחייבות זו.

לפיכך מכריזש העצרת באוני כל באי העולם את ההכרזש הזאת בדבר זכויות האדם כרמת הישגים כללית לכל העמים והאומות, כדי שכל יחיד וכל גוף חברתי ישווה תמיד לנגד עיניו וישאף לטפח, דרך לימוד וחינוך, יחס של כבוד אל הזכויות ואל החירויות הללו, ולהבטיח באמצעים הדרגתיים, לאומיים ובינלאומיים, שההכרה בעקרונות אלה וההקפדה עליהם תהא כללית ויעילה בקרב אוכלוסי המדינות החברות ובקרב האוכלוסים שבארצות שיפוטם.

סעיף א. כל בני אדם נולדו בני חורין ושווים בערכם ובזכויותיהם. כולם חוננו בתבונה ובמצפון, לפיכך חובה עליהם לנהוג איש ברעהו ברוח של אחוה.

סעיף ב. (1) כל אדם זכאי לזכויות ולחירויות שנקבעו בהכרזש זו ללא הפליה כלשהיא מטעמי גזע, צבע, מין, לשון, דת, דעה פוליטית או דעה בבעיות אחרות, בגלל מוצא לאומי או חברתי, קנין, לידה או מעמד אחר.

(2) גדולה מזו, לא יופלה אדם על פי מעמדה המדיני, על פי סמכותה או על פי מעמדה הבינלאומי של המדינה או הארץ שאליה הוא שייך, בין שהארץ היא עצמאית, ובין שהיא נתונה לנאמנות, בין שהיא נטולת שלטון עצמי ובין שריבונותה מוגבלת כל הגבלה אחרת.

סעיף ג. כל אדם יש לו הזכות לחיים, לחרות ולבטחון אישי.

סעיף ד. לא יהיה אדם עבד או משועבד; עבדות וסחר עבדים יאסרו לכל צורותיהם.

סעיף ה. לא יהיה אדם נתון לעינויים, ולא ליחס או לעונש אכזריים, בלתי אנושיים או משפילים.

סעיף ו. כל אדם זכאי להיות מוכר בכל מקום כאשיות בפני החוק.

סעיף ז. הכל שווים לפני החוק וזכאים ללא הפליה להגנה שווה של החוק. הכל זכאים להגנה שווה מפני כל הפליה המפירה את מצוות ההכרזש הזאת ומפני כל הסתה להפליה כזו.

Excerpt from:
Carlos S. Nino
Un País al Margen de la Ley
(Buenos Aires: Emecé, 1992)

CAPÍTULO I

Introducción: Ilegalidad y subdesarrollo

1. Un estado de insatisfacción

En la Argentina todos conocemos este cuento: *Cuando Dios hizo al mundo, tuvo una actitud que desconcertó a su ángel-auxiliar. Al ocuparse de la zona más austral del hemisferio occidental creó las llanuras más feraces, bosques pródigos, un litoral marítimo extensísimo con enormes riquezas subacuáticas, un subsuelo abundante en minerales, ríos caudalosos, lagos y montañas espectaculares. Frente a esta magnanimidad divina, el ángel-auxiliar preguntó perplejo: "¿No crees, Señor, que se le está yendo la mano en Tu generosidad hacia esa parte del mundo, comparando con Tu moderación cuando dotaste a otras regiones del planeta?". La respuesta fue tan rápida como aclaratoria: "No te preocupes, que compensaré esa munificencia poblando a esa tierra con argentinos".*

Este chiste tal vez presuponga algunas falsedades: no es tan claro que el territorio argentino sea excesivamente rico en recursos. Apparentemente, escasea el hierro; el petróleo conocido no parece superar las necesidades de autoabastecimiento; y, si bien es indudable que las pampas constituyen una de las praderas más extensas y féculas del planeta, alguien ha dicho que —debido a factores como la caída relativa de los precios de muchos productos agropecuarios y la aplicación a

tierras menos fértiles de procesos biotecnológicos— el valor de mercado de toda la pampa húmeda es comparable al de una sola gran compañía japonesa.

Sea ello como fuere —y es obvio que la riqueza física de la Argentina se potencia en función de su relativamente escasa población—, lo cierto es que el chiste presupone algo que es obviamente cierto y que sin embargo suele ser olvidado por los laxistas que dicen "el país es bárbaro, señora, lo que lo mata es la gente"; la capacidad de una unidad política para satisfacer expectativas de los individuos que son miembros de ella no depende fundamentalmente de sus condiciones físicas —como lo muestran casos como Japón o Finlandia— sino de factores que tienen que ver con su sociedad. Es obvio que si hacemos el experimento mental de imaginar al territorio argentino habitado exclusivamente por suecos o coreanos, de inmediato nos formaremos la imagen de un país que no diferiría sustancialmente de Suecia o de Corea.

En este sentido, cuando los argentinos nos quejamos del país —una actividad a la que nos entregamos con frenesí cuando estamos en él, y que abandonamos tan pronto trasponemos sus fronteras para adoptar una imagen de extraordinariamente idealizada de la Argentina — nos debemos quejar de nosotros mismos, de nuestras cualidades individuales y colectivas. Y en verdad tenemos motivos para lamentarnos: a pesar de la gentileza con que se lo clasifica como "país en vías de desarrollo", Argentina es uno de los pocos países del mundo en *pronunciadas vías de subdesarrollo*, es decir es un caso notable de reversión fulminante y rápida de un desarrollo social y económico considerable que ya se había alcanzado.

No es frecuente una situación social en la que, sin una guerra o catástrofe natural mediante, en una generación individuos hayan pasado de tener ambiciones comparables a las de los habitantes de los países más avanzados del mundo a tener las expectativas limitadas —en materia de alimentación, atención de la salud, vivienda, educación, desarrollo cultural, confort— que corresponden a la población de los llamados "países del Tercer Mundo". Con la actitud típica de los nuevos pobres que repudian ser asimilados a los pobres viejos, muchos en la Argentina rechazan indignados la inclusión en ese "Tercer Mundo", alegando su firme decisión de formar parte del primero. Obviamente resulta patética esta pretensión de que la pertenencia a un "mundo" o a otro es más una cuestión de vocación que de constatación.

d'une peau d'agneau qui le faisait ressembler au petit saint Jean-Baptiste des peintres de la Renaissance, marchait dans le sillon parallèle à la charrue et piquait le flanc des bœufs avec une gaulle longue et légère, armée d'un aiguillon peu acéré. Les fiers (1) animaux frémissaient sous la petite main de l'enfant, et faisaient grincer les jougs et les courroies liés à leur front, en imprimant au timon de violentes secousses. Lorsqu'une racine arrêta le soc, le laboureur cria d'une voix puissante, appelant chaque bête par son nom, mais plutôt pour calmer que pour exciter; car les bœufs, irrités par cette brusque résistance, bondissaient, creusaient la terre de leurs larges pieds fourchus, et se seraient jetés de côté emportant l'areau (2) à travers champs, si de la voix et de l'aiguillon, le jeune homme n'eût maintenu les quatre

premiers, tandis que l'enfant gouvernait les quatre autres. Il criait aussi, le pauvre, d'une voix qu'il voulait rendre terrible et qui restait douce comme sa figure angélique. Tout cela était beau de force ou de grâce : le paysage, l'homme, l'enfant, les taureaux sous le joug; et, malgré cette lutte puissante, où la terre était vaincue, il y avait un sentiment de douceur et de calme profond qui planait sur toutes choses. Quand l'obstacle était surmonté et que l'attelage reprenait sa marche égale et solennelle, le laboureur, dont la feinte violence n'était qu'un exercice de vigueur et une dépense d'activité, reprenait tout à coup la sérénité des âmes simples et jetait un regard de contentement paternel sur son enfant, qui se retournait pour lui sourire.

RENOUVEAU DE L'HISTOIRE

Au XIXe siècle, on assiste, à la faveur de circonstances diverses, à un renouveau des études historiques. Sur le plan littéraire d'abord, l'importance que donne le romantisme à la « couleur locale » développe le sens et la curiosité du passé. Sur le plan politique, le régime parlementaire, sous la Restauration et sous le gouvernement de Louis-Philippe, offrira l'occasion de nombreux débats où les précédents historiques seront maintes fois évoqués pour orienter et justifier l'action présente. L'histoire devient inséparable de l'actualité et il est significatif de remarquer que plusieurs grands historiens de cette époque, comme Thiers, Guizot, Tocqueville, jouent dans la vie politique un rôle de premier plan. Enfin, le développement des sciences auxiliaires de l'histoire, avec la contribution importante que l'étude des monuments et des inscriptions apporte à la connaissance du passé, et la création d'écoles spécialisées comme l'École des Chartes (1816), orientent définitivement les chercheurs vers une conception scientifique de l'histoire à laquelle, au siècle précédent, Voltaire et Montesquieu avaient ouvert la voie.

Histoire narrative et philosophie de l'histoire

Dans cette floraison d'œuvres qui ont marqué, au cours de la première moitié du XIXe siècle, le renouveau des études historiques, deux tendances se manifestent. Certains historiens s'attachent essentiellement à offrir une narration vivante des événements; c'est le cas d'Augustin Thierry (1795-1856) qui, dans ses *Récits des temps mérovingiens* (1840), fait une relation colorée et dramatique d'épisodes qui ont pour cadre la Gaule au VIe siècle. D'autres s'appliquent surtout à dégager à la lumière des faits une philosophie de l'Histoire. Ainsi Guizot (1787-1874), dans son *Histoire de la civilisation en France* (1845), illustre cette idée que les classes moyennes constituent la force d'une nation et, qu'à ce titre, la prospérité en France est liée à l'exercice du pouvoir par la bourgeoisie.

De son côté, le comte de Tocqueville (1805-1858) pense que l'évolution historique à travers les siècles conduit irrésistiblement à l'avènement de la démocratie. Voilà pourquoi il se tourne d'emblée vers un pays où se trouve réalisé pleinement un régime d'égalité et de liberté et consacre à *la Démocratie en Amérique* (1835-1840) un ouvrage capital.

(1) Farouches. — (2) Charrue (en patois berrichon).

MIA > Deutsch > Marxisten > Marx/Engels

Karl Marx

Rede auf der Jahresfeier des *People's Paper*

am 14. April 1856 in London

(Aus dem Englischen)

Rede von Karl Marx am 14.4.1856

Karl Marx u. Friedrich Engels, **Werke**, Bd.12, Berlin 1963, S.3-4

Danke an Rolf Martens

***The People's Paper*" Nr.207 vom 19. April 1856**

Die sogenannten Revolutionen von 1848 waren nur kümmerliche Episoden – kleine Brüche und Risse in der harten Kruste der europäischen Gesellschaft. Sie offenbarten jedoch einen Abgrund. Sie enthüllten unter der scheinbar festen Oberfläche Ozeane flüssiger Masse, die nur der Expansion bedarf, um Kontinente aus festem Gestein in Stücke zerbersten zu lassen. Lärmend und verworren verkündeten sie die Emanzipation des Proletariats, d.h. das Geheimnis des 19. Jahrhunderts und der Revolution dieses Jahrhunderts.

Diese soziale Revolution war allerdings keine 1848 erfundene Neuheit. Dampf, Elektrizität und Spinnmaschine waren Revolutionäre von viel gefährlicherem Charakter als selbst die Bürger Barbès, Raspail und Blanqui. Aber obgleich die Atmosphäre, in der wir leben, auf jedem mit einem Gewicht von 20.000 Pfund lastet, empfinden wir es etwa? Nicht mehr, als die europäische Gesellschaft vor 1848 die revolutionäre Atmosphäre empfand, die sie von allen Seiten umgab und drückte.

Es gibt eine große Tatsache, die für dieses unser 19. Jahrhundert bezeichnend ist, eine Tatsache, die keine Partei zu leugnen wagt. Auf der einen Seite sind industrielle und wissenschaftliche Kräfte zum Leben erwacht, von der keine Epoche der früheren menschlichen Geschichte je eine Ahnung hatte. Auf der andern Seite gibt es Verfallssymptome, welche die aus der letzten Zeit des Römischen Reiches berichteten Schrecken bei weitem in den Schatten stellen.

In unsern Tagen scheint jedes Ding mit seinem Gegenteil schwanger zu gehen. Wir sehen, daß die Maschinerie, die mit der wundervollen Kraft begabt ist, die menschliche Arbeit zu verringern und fruchtbarer zu machen, sie verkümmern läßt und bis zur Erschöpfung auszehrt. Die neuen Quellen des Reichtums verwandeln sich durch einen seltsamen Zauberbann zu Quellen der Not. Die Siege der Wissenschaft scheinen erkaufte durch Verlust an Charakter. In dem Maße, wie die Menschheit die Natur bezwingt, scheint der Mensch durch andre Menschen oder durch seine eigene Niedertracht unterjocht zu werden. Selbst das reine Licht der Wissenschaft scheint nur auf dem dunklen Hintergrund der Unwissenheit leuchten zu können.

All unser Erfinden und unser ganzer Fortschritt scheinen darauf hinauszulaufen, daß sie materielle Kräfte mit geistigem Leben ausstatten und das menschliche Leben zu einer materiellen Kraft verdummen. Dieser Antagonismus zwischen moderner Industrie und Wissenschaft auf der einen Seite und modernem Elend und Verfall auf der andern Seite, dieser Antagonismus zwischen den Produktivkräften und den gesellschaftlichen Beziehungen unserer Epoche ist eine handgreifliche, überwältigende und unbestreitbare Tatsache. Einige Parteien mögen darüber wehklagen; andere mögen wünschen, die modernen technischen Errungenschaften loszuwerden, um die modernen Konflikte loszuwerden. Oder sie mögen sich einbilden, daß ein so bemerkenswerter Fortschritt in der Industrie eines ebenso bemerkenswerten Rückschritts in der Politik zu seiner Vervollständigung bedarf.

Wir für unsern Teil verkennen nicht die Gestalt des arglistigen Geistes, der sich fortwährend in all diesen Widersprüchen offenbart. Wir wissen, daß die neuen Kräfte der Gesellschaft, um richtig zur Wirkung zu kommen, nur neuer Menschen bedürfen, die ihrer Meister werden – und das sind die Arbeiter.

Sie sind so gut die Erfindung der neuen Zeit wie die Maschinerie selbst. In den Anzeichen, die die Bourgeoisie, den Adel und die armselichen Rückschrittspropheten in Verwirrung bringen, erkennen wir unsern wackern Freund Robin Goodfellow, den alten Maulwurf, [1] der so hurtig wühlen kann, den trefflichen Minierer – die Revolution.

Die englischen Arbeiter sind die erstegeborenen Söhne der modernen Industrie. Sie werden also gewiß nicht die letzten sein, der durch diese Industrie erzeugten sozialen Revolution zu helfen, einer Revolution, die die Emanzipation ihrer eignen Klasse in

der ganzen Welt bedeutet, die so universal ist wie die Herrschaft des Kapitals und die Lohnsklaverei. Ich kenne die heldenmütigen Kämpfe, die die englische Arbeiterklasse seit Mitte des vorigen Jahrhunderts bestanden hat – Kämpfe, nur darum weniger berühmt, weil sie in Dunkel gehüllt sind und die bürgerlichen Historiker sie vertuschen.

Im Mittelalter gab es in Deutschland ein geheimes Gericht, Femgericht genannt. Er existierte, um die Untaten der herrschenden Klasse zu rächen. Wenn man ein Haus mit einem roten Kreuz gezeichnet fand, so wußte man, daß der Besitzer von der Feme verurteilt war. Alle Häuser Europas sind jetzt mit dem geheimnisvollen roten Kreuz gezeichnet. Die Geschichte ist der Richter – ihr Urteilstollstrecker der Proletarier.

Anmerkung

1 Robin Goodfellow – sagenhaftes Wesen, das nach englischem Volksglauben die Rolle eines Schutzpatrons und Helfers der Menschen spielt; eine der Hauptgestalten aus Shakespeares Lustspiel **Ein Sommernachtstraum**.

Anfang der Seite

Zuletzt aktualisiert am 12.10.2003

Il Principe

Non ho in grande considerazione quel feticismo del testo che ha giustificato, soprattutto in Italia, un inaridimento degli studi umanistici (e uno spreco di finanziamenti pubblici) in attività quali la collazione di manoscritti e la catalogazione e elencazione di varianti di nessuna importanza per giungere a sedicenti edizioni critiche (ma che con la critica spesso hanno poco a che fare) che poi comunque nessuno legge e tanto meno studia: ciò che Gianfranco Contini chiamò, e per lui era un insulto, "filologia di massa". Questo *Principe*, apparso nell'ambito dell'edizione nazionale delle opere di Machiavelli, fa eccezione. E non solo perché Machiavelli, ovviamente, non è uno di quegli autori "terziari" che Contini giudicava indegni di accanimento filologico. È che il meticoloso lavoro svolto da Mario Martelli, studioso di letteratura rinascimentale scomparso pochi mesi fa, porta, per una volta, a dei risultati che ampiamente giustificano lo sforzo. Del capolavoro di Machiavelli sono state fatte numerosissime edizioni: anche oggi è uno dei pochi classici della cultura italiana che si trova con facilità in libreria, in Italia e anche all'estero. Il testo che esse riproducono è sostanzialmente lo stesso, malgrado l'assenza di un autografo e l'inattendibilità della prima stampa, del 1532, dunque postuma, sottoposta allora a una revisione linguistica. A scorrere l'apparato si nota infatti che le varianti sono poco significative. E allora? Cosa rende questo volumone piuttosto costoso preferibile a uno dei vari tascabili in circolazione? Il fatto è che il *Principe* non era né un'opera letteraria né un trattato teorico, accademico: era un saggio militante (un "manifesto" disse Gramsci), che si proponeva effetti concreti e sul quale pertanto l'autore intervenne al variare delle contingenze politiche. Martelli parte da alcune clamorose aporie del testo, analizzandole con attenzione. Come mai Machiavelli, essendosi proposto di esaminare le ragioni per cui un principe perde *per la seconda volta* uno stato conquistato, si sentì in dovere di spiegare al lettore che avrebbe parlato di Luigi XII ma non di Carlo VIII perché il dominio italiano di quest'ultimo era stato troppo breve? Mentre l'ovvia spiegazione, necessaria e sufficiente, era che a differenza di Luigi, Carlo gli stati conquistati li aveva persi una volta sola. Per non dire delle celebri pagine su Cesare Borgia, nelle quali prima afferma che il Valentino non fece alcun errore e "solo si oppose alli sua disegni la brevità della vita di Alessandro e la malattia sua", e poco dopo si smentisce ammettendo che in realtà sbagliò, eccome, nella circostanza dell'elezione di Giulio II e che proprio ciò "fu cagione dell'ultima rovina sua". La tesi di Martelli, che sviluppa i suoi precedenti studi, è che queste e altre contraddizioni rivelino brani inseriti da Machiavelli in un secondo momento per rispondere a nuove esigenze politiche, frettolosamente e senza riuscire ad amalgamarli, a conferma della passione e dell'urgenza che glieli dettava. Ne esce il ritratto diacronico di una fase importante della sua vita, quella seguita alla cacciata del gonfaloniere perpetuo Soderini, quando lucidamente comprese che nell'ormai prossima resa dei conti fra le famiglie ottimatzie e i Medici questi ultimi rappresentavano il male minore, e che comunque lui aveva tutto da guadagnare a puntare su di loro. All'inizio ritenne che i tempi richiedessero una scienza della politica, utile per costruire con l'astuzia, in mancanza della forza e in attesa della fortuna, un potere e un consenso ancora tutt'altro che solidi: la prima stesura del *Principe*. Ma pochi anni dopo gli sembrò che improvvisamente fosse giunto il momento dell'azione: che a Lorenzo de' Medici, duca d'Urbino, nipote di papa Leone X e imminente padrone assoluto di Firenze, potesse riuscire ciò che non era riuscito al Valentino e Alessandro VI: creare uno stato in

grado di competere con francesi e spagnoli. Da qui le precipitose modifiche, fra le quali quelle sopra indicate e l'aggiunta dell'ultimo capitolo, l'altrimenti incongrua esortazione a liberare l'Italia dai barbari. Era la grande occasione, quella che trasforma la scienza politica da mero esercizio accademico in programma d'intervento, il principe da piccolo amministratore delle sue sostanze in "redentore" di un intero popolo, e il segretario del principe da eminenza grigia in coscienza di quel popolo. Non si realizzò: Lorenzo morì ventiseienne nel 1519, Leone X due anni dopo; e il *Principe* fu abbandonato e dimenticato da Machiavelli. Questa edizione ci permette di comprendere appieno che la sua grandezza non fu la logica soltanto ma insieme la passione, e che c'è un tempo per l'una e un tempo per l'altra.